DECLINAREA ÎN MORFOLOGIA SUBSTANTIVULUI ROMÂNESC

Mihaela GĂITĂNARU
Universitatea din Piteşti

***Résumé**: L'étude analyse l'institution de la classification des noms roumains en déclinaisons (La grammaire de la langue roumaine, 2005, L'Éditure de l'Académie) et évalue les chances de son impatronisation dans la tradition de la grammaire roumaine.*
***Mots-clés:** déclinaison, grammaire roumaine, impatronisation*

Modalitatea de a clasifica substantivele limbii române în declinări după desinenţa de la nominativ singular, ce permitea comparaţia cu latina, a fost pusă sub semnul întrebării chiar de specialiştii în istoria limbii române. Astfel, s-a arătat: "alegând acest tip de clasificare nu înseamnă că nu vedem şi dezavantajele ei, dintre care cel mai însemnat constă în faptul că nu este în măsură să pună în lumină specificul flexiunii nominale româneşti (Dimitrescu, 1978, p. 197).

O critică justificată astfel a clasificării substantivelor în cele trei declinări, operate în *Gramatica limbii române I*, 1963 este realizată de P. Diaconescu (1961, p. 177-179).

Schimbarea acestei descrieri a fost făcută prin metodele noi: metoda analitică a structuralismului (Paula Diaconescu, 1961; Valeria Guţu Romalo, 1968), distribuţia, ca metodă fundamentală]n gramaticile postdescriptiviste (A. Belchiţă, 1969), programarea computaţională, cerută de traducerea automată (Grigore Moisil, 1962).

Reprezentanţii structuralismului au valorificat descrierea flexionară a substantivului din a doua ediţie a *Gramaticii Academiei* sub forma celor două tipuri de declinare (cu articol hotărât şi nehotărât) şi au reinstituit categoria determinării în limba română. În cadrul acesteia, articolul hotărât şi cel nehotărât, reprezentând determinarea abstractă, au fost considerate morfeme ale determinării, negându-li-se statutul de parte de vorbire distinctă.

În clasificarea substantivelor în declinări, opoziţia articulat – nearticulat nu a fost considerată utilă, apelându-se de fiecare dată la forma nearticulată, redusă a substantivelor: "Numim formă redusă a substantivelor acea parte a formei complete (articulate), rămasă după înlăturarea articolului proclitic" (Diaconescu, 1961, p. 180).

Studiile structuraliste ignoră desinenţa de vocativ, deşi există contexte în care ele sunt indispensabile. Astfel, nu sunt reperabile contexte ca **Ce mai faci, vecin?, *Copil, vino!*

Şi totuşi: "considerând paradigma unui substantiv la singular şi plural, fără forma de vocativ" (Diaconescu, 1961, p. 180, nota 2); "Nous ne nous occuperons pas du vocatif" (Moisil, 1962, p. 123); "Vocativul, nerelevant din punctul de vedere din punctul de vedere al clasificării în declinări" (Guţu Romalo, 1985, p. 135).

În ediţia a treia a *Gramaticii limbii române* a Academiei se consideră că desinenţele de vocativ sunt în variaţie liberă cu afixele de nominativ (vol. I, p. 83). În realitate, ele sunt în variaţie liberă numai în anumite contexte (*Ce mai faci bărbatul meu? Ce mai faci bărbate; *Ce mai faci bărbat?; Ce mai faci bunica mea? Ce mai faci bunico? *Ce mai faci, bunică?*).

BDD-A5396 © 2006 Universitatea din Piteşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:57:23 UTC)

Studiul de față își propune să răspundă la următoarele întrebări: este adecvată denumirea de declinare pentru flexiunea substantivului românesc; ce condiții trebuie să îndeplinească o desinență (o opoziție formală) pentru a fi luată în calcul la stabilirea tipurilor flexionare; după ce se stabileşte o declinare: după schema flexionară sau după natura desinenței?

Trebuie precizat de la început ce se înțelege prin declinare. Conform *Dicționarului de ştiințe ale limbii* (2001), declinare înseamnă " tip de flexiune specific substantivelor şi adjectivelor caracterizat prin variație, în funcție de categoriile gramaticale de caz şi de număr" (p. 154).

Variațiile de caz în limbile romanice s-au redus de regulă la cele ale genitivului şi dativului, aşa încât s-a considerat că la substantive declinarea a dispărut: "În unele limbi situația este de aşa natură încât permite să se vorbească de declinarea pronumelor şi de absența declinării la substantive. Aşa se întâmplă, de pildă, în limba franceză" (Budagov, 1961, p. 285).

Dacă nu se ia în calcul desinența de vocativ, substantivele masculine, ca şi cele neutre, n-au declinare, ci numai opoziții formale de număr. În schimb, femininul păstrează o opoziție cazuală, la singular, dar ea este neutralizată de omonimia cu formele de plural. În limba română nu se poate observa o implicare a schemei omonimice a formelor de genitiv-dativ în determinarea ambigeniei formale a neutrelor. Acestea, în cea mai mare parte, sunt omonime cu cele de masculin la singular şi cu cele de feminin la plural.

Considerarea vocativului ca nerelevant în descrierea declinărilor intră în contradicție cu definiția însăşi de declinare. Formal, desinențele respective (*-e, -o*) sunt conservate din latină, respectiv slavă: Altfel spus, *-e* este un segment autentic de declinare latinească.

Problema următoare care se pune este dacă în stabilirea claselor de declinare nu se ia în calcul şi natura desinenței.

La declinarea I sunt trecute deopotrivă *mamă – mame* şi *stea – stele* (*sarma – sarmale*). Pentru specialist, desinențele unui substantiv ca *stea – stele* pot fi interpretate ca variante ale desinențelor substantivului *casă – case* (*casă – case; *stelă – stele*). Pentru un vorbitor, fie el şi instruit, dar fără cunoştințe de istoria limbii, desinența pentru plural (*-e*) este diferită de *–le*, cu atât mai mult cu cât turcismele (*sarma, baclava...*) nu se pot explica astfel. Dar şi desinențele de singular sunt diferite (*casă, stea, sarma...*).

Dacă se reține diferențele dintre substantivele de declinarea I, atunci nu există nicio rațiune ca declinările a II-a, a III-a să fie diferite: *poartă – porți*, respectiv *floare – flori* (Guțu Romalo, 1985, p. 132); cf. şi *moară-mori*, respectiv *pâine – pâini* (*GLR , 2005, I,* p. 88). În mod similar, dacă se acceptă diferențele de la nominativ singular de la declinarea a IV-a (*elev, membru, erou: Ø, u* voc., *u* semivoc.) nu există nicio rațiune ca declinarea a V-a (voc. *–e*) să fie diferită. În mod similar trebuie contopite declinările a VI-a şi a VII-a şi, cu atât mai mult, a VIII-a şi a IX-a.

Declinarea a X-a, care conține substantive invariabile, trebuie desființată, deoarece este absurd ca anumite substantive care nu se declină să aparțină unei anumite declinări. Acestea sunt substantive nedeclinabile.

Din aceste considerații se poate trage concluzia că delimitarea substantivelor în declinări nu este funcțională pentru limba română, chiar dacă s-ar admite că prin declinare ar trebui să se înțeleagă altceva decât se înțelege în mod obişnuit. Caracterul nefuncțional al

BDD-A5396 © 2006 Universitatea din Pitești
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:57:23 UTC)

acesteia face să nu fie aplicabil nici la nivel didactic, ceea ce este o deficienţă, deoarece o gramatică normativă trebuie să impună norma până la nivelul şcolar. O normă care funcţionează numai la nivel de specialişti poate fi o construcţie teoretică foarte bună. Dar numai atât.

Ar trebui, în acelaşi fel, să se vorbească de declinare şi la adjective, dar adjectivele se delimitează în tipuri flexionare, după numărul de desinenţe, indiferent de natura acestora.

O clasificare flexionară funcţională a substantivelor în limba română nu poate fi făcută decât în maniera în care este cea a adjectivelor. În plus, trebuie să se ţină cont şi de desinenţa indispensabilă a vocativului, la substantivele aparţinând genului personal, şi să se respecte indicaţiile din lucrările lexicografice normative în privinţa substantivelor singularia şi pluralia tantum, ceea ce în gramatica nouă nu se face (*tărâţe, iţe*, sunt considerate pluralia tantum, când, în realitate, ele şi-au construit o formă de singular (cf. *DEX*, 1996; *Micul dicţionar academic*, 2003).

Această clasificare are deja o istorie: Guţu Romalo, 1968, p. 66; Gr. Brâncuş, 1984, p. 216-217; Găitănaru, 1998, p. 35 şi *GLR,I*, 2005, p. 87.

Clasificările în "declinări" pot exista la nivelul specialiştilor, cu virtuţile şi inconsecvenţele lor, iar delimitarea în tipuri flexionare poate fi considerată un conţinut de învăţare la nivel didactic.

Bibliografie

BELCHIŢĂ, 1969 - A. Belchiţă, *Flexiunea nominală în gramatica transformaţională a limbii române*, *SCL*, nr.4;

BRÂNCUŞ, 1984 - Gr. Brâncuş, *Substantivul*, în Th. Hristea (coordonator), *Sinteze de limba română*, Bucureşti, Editura Albatros;

BUDAGOV, 1961 - R.A. Budagov, *Introducere în ştiinţa limbii*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică;

DEX, 1996 - *Dicţionarul explicativ al limbii române*, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic;

DIACONESCU, 1961 - P. Diaconescu, *Un mod de descriere a flexiunii nominale, cu aplicaţie la limba română contemporană, SCL*, nr. 2;

DIMITRESCU, 1978, Fl. Dimitrescu ş.a., *Istoria limbii române*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică;

DSL, 2001 - A. Bidu-Vrânceanu ş.,a., *Dicţionar de ştiinţe ale limbii*, Bucureşti, Editura Nemira;

GĂITĂNARU, 1998 - Şt. Găitănaru, *Gramatica actuală a limbii române*, Piteşti, Editura Tempora;

GLR, 1963 - Al. Graur, M. Avram, L. Vasiliu (coordonatori), *Gramatica limbii române*, Bucureşti, Editura Academiei;

GLR, 2005 - V. Guţu Romalo (coordonator), *Gramatica limbii române*, Bucureşti, Editura Academiei;

GUŢU ROMALO, 1968 - V. Guţu Romalo, *Morfologia structurală a limbii române (substantivul, adjectivul, verbul*), Bucureşti, Editura Academiei;

GUŢU ROMALO, 1985 - I. Coteanu (coordonator) *Limba română contemporană*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică;

MDA, 2003 - *Micul dicţionar academic*, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic;

MOISIL, 1962 - Gr. Moisil, *Problèmes posés par la traduction automatique. La déclinaison en roumain*, *Cahiers*, II.

BDD-A5396 © 2006 Universitatea din Piteşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:57:23 UTC)